

AF RENSDYRETS SAGA I ISLAND

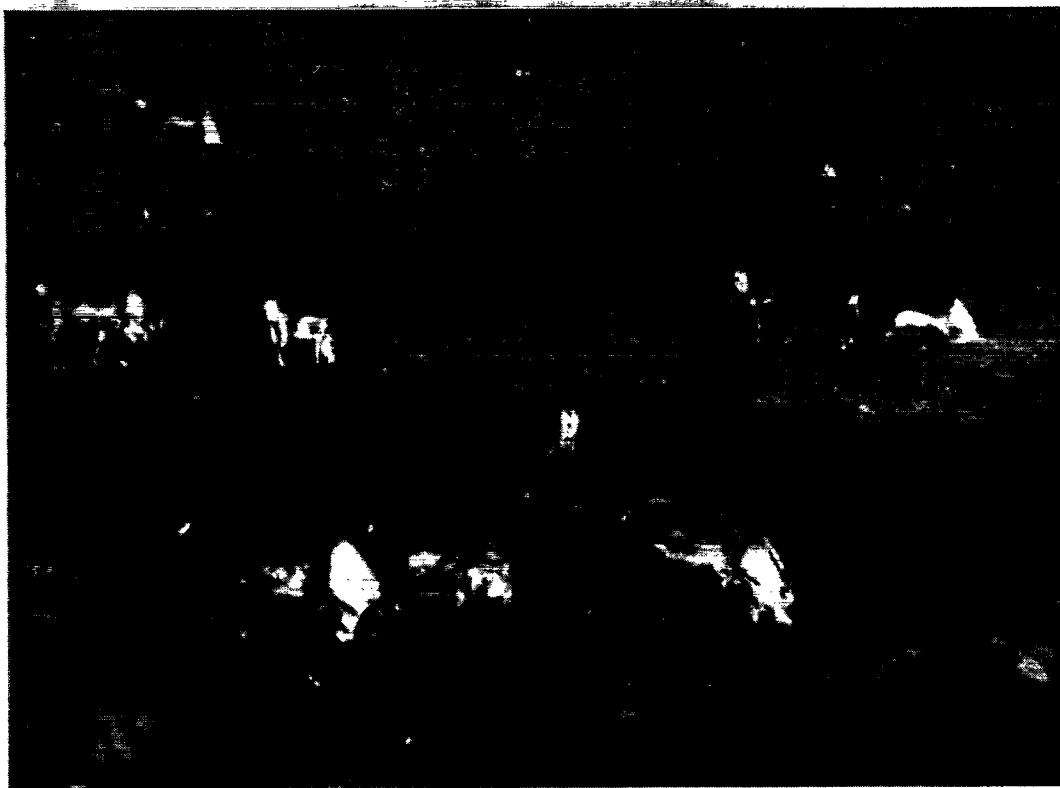
Af cand. mag. *Gudmundur Thorlaksson*

Det 17. og 18. århundrede er ofte omtalt som den mørkeste periode i Islands historie. Klimaet ser ud til at have været særlig slemt i denne periode. Ofte omtales, at bønderne ikke fik bjerget deres hø, fordi pludselige snestorme satte ind allerede i september, og sneen tædede ikke igen før det følgende forår. Handelsforholdene var særlig slemme; monopolhandelen blev lejet ud til private købmænd af udenlandsk herkomst, og de tænkte selvfølgelig mest på at samle kapital og komme væk snarest muligt fra denne ugæstfrie ø til mildere himmelstrøg for der at nyde frugterne af deres „indsats“ i den nordlige koloni.

Den „sorte død“ og en række voldsomme vulkanske udbrud gjorde deres til at forværre livsvilkårene.

På grund af disse slette tilstande begyndte man at tænke på nye udveje for at sikre befolkningens udkomme, udveje der kunne bøde lidt på næringsvejenes ensidighed. Der var ganske vist fiskeriet, men det slog som regel fejl samtidig med landbruget. Men hele øens befolkning levede i kystegnene, og de store vidder inde i landet så ud til at ligge ubenyttet hen. Derfor foreslog nogle lyse hoveder regeringen i København, at man forsøgte at importere rener til Island og lærte islændingene rensdyravl. Forslaget blev drøftet, og regeringen har nok rådført sig med sine embedsmænd i Island, thi nogle år senere, i første halvdel af det 18. århundrede, er der fem islandske sysselmænd, der går ind for denne tanke. Allerede 1751 foreligger så en skrivelse fra regeringen om at købe 6 dyr i Norge, 4 kvier og 2 tyre. Dette kom dog sandsynligvis aldrig længere end på papiret.

Men 20 år senere lod den danske amtmand i Island 13 dyr købe i Finmarken og flytte til Island. Sejladserne til Island var ingen spøg i de dage, og ti af dyrene døde da også på vejen. De tre overlevende blev sluppet løse i Sydisland (Rangárvallasýssel). Disse tre dyr trivedes godt og var fem år senere blevet til elleve stykker. Nu ønskede man i Island at få flere dyr, da dette første forsøg faldt så heldigt ud. Regeringen sendte derfor en skrivelse til Fjeldsted, amtmanden over Finmarken, og befalede ham at købe 25 dyr, deraf skulde de 18 være unge hunner. Denne amtmand må have forstået at belægge sine ord, thi han fik en købmand i

Vildrenflok i fjeldet i Nordøstisland. Renerne er efterkommere af tamrenner, der indførtes fra Norge for næsten 200 år siden. Foto: E. Sigurgeirsson

Hammerfest til at give 30 dyr, og deraf var de 24 unge hunner. Nogle år senere fik købmanden en sølvpokal fra regeringen som belønning for sin smukke gestus.

Af disse 30 dyr nåede 23 levende til Island og blev sluppet løse i Hornafjord på sydøstkysten. De formerede sig meget og sås ofte i de følgende år i „store flokke“ på vidderne i sydøstlandet. Nogle år senere (1783) sendte en islænding, som på den tid var præst i Finmarken i Norge, nogle dyr som gave til Island. Dyrene blev sluppet løse i Øfjorden i Nordisland, „da ingen ville modtage dem, og skipperen ikke vidste, hvad han skulle gøre af dem.“ Den sidste flok blev importeret 1787. Det var en gave på 30 dyr fra lappehøvningen Peder Janson. Han havde hørt om den store ulykke, som ramte Island i 1783, da aske blev spredt over hele øen fra Laki-udbruddet, og omtrent en fjerdedel af befolkningen døde af sult og sygdomme som følge deraf. Peder Janson siger i sit gavebrev, at dette skal være hans beskedne bidrag til at lindre nøden i Island. Regeringen i København sendte Peder Janson „allernådigst et sølvbæger, 40 rigsdaler værd“.

Dyrene fra Peder Janson blev sluppet løse på nordøstlandet.

De islandske rener er store og kraftige dyr - betydeligt større end de oprindelige tamrener. Skønt der ikke blev gjort noget for at befri renerne for næse- og hudbremses ved overførelsen til Island, er de islandske rener idag helt bremsefrie.

Foto: E. Sigurgeirsson

Det er bemærkelsesværdigt, at skønt alle renerne, som blev importeret til Island, var tamme, blev der intet forsøg gjort på at holde dem som tamrener i Island. De blev alle sluppet løse inde i landet, og officererne på skibene, som bragte de smukke gaver til landet, undrede sig over, at ingen ville modtage dyrene. Det så nærmest ud til, at islændingene enten var bange for renerne eller fjendtligt stemt over for dem. - Stiftamtmand Lewetzow foreslog dog regeringen at sende en samefamilie til Island for at lære islændingene rensdyravl. Han foreslog, at samefamilien skulle bosætte sig i en afsides liggende fjeldgård på sydvestlandet. På dette tidspunkt ser det dog ud til, at regeringen er begyndt at miste troen på rensdyravl i Island; thi i regeringens besvarelse hedder det, at samerne skal have vidtstrakte fjeldmarker med masser af lav til føde for deres dyr og kratskove til deres teltpladser. Disse betingelser mener regeringen ikke findes på Island, og dermed er forslaget om at lære islændingene rensdyravl skrinlagt.

Med lov af 21. juli 1787 blev rensdyrene i Island fredet for de næste 10 år. Brud på fredningsloven kostede 5 til 30 daler i bøde, men hvis det var karle eller husmænd, der havde brudt fredningsloven, og disse ikke havde penge til at betale bøden, skulle to slag af riset gå op imod hver daler.

Allerede 1790 sender amtmanden over Nordisland en redegørelse til regeringen, hvori det hedder, at dyrene, der blev sluppet løs ved Øfjorden i 1783, nu udgør 300-400 stykker. På grund af denne redegørelse bliver der givet undtagelse fra fredningsloven, og det bliver tilladt at skyde 20 handyr ved Øfjorden årlig. Dog havde ingen bonde lov til at skyde mere end eet dyr og kun i oktober måned.

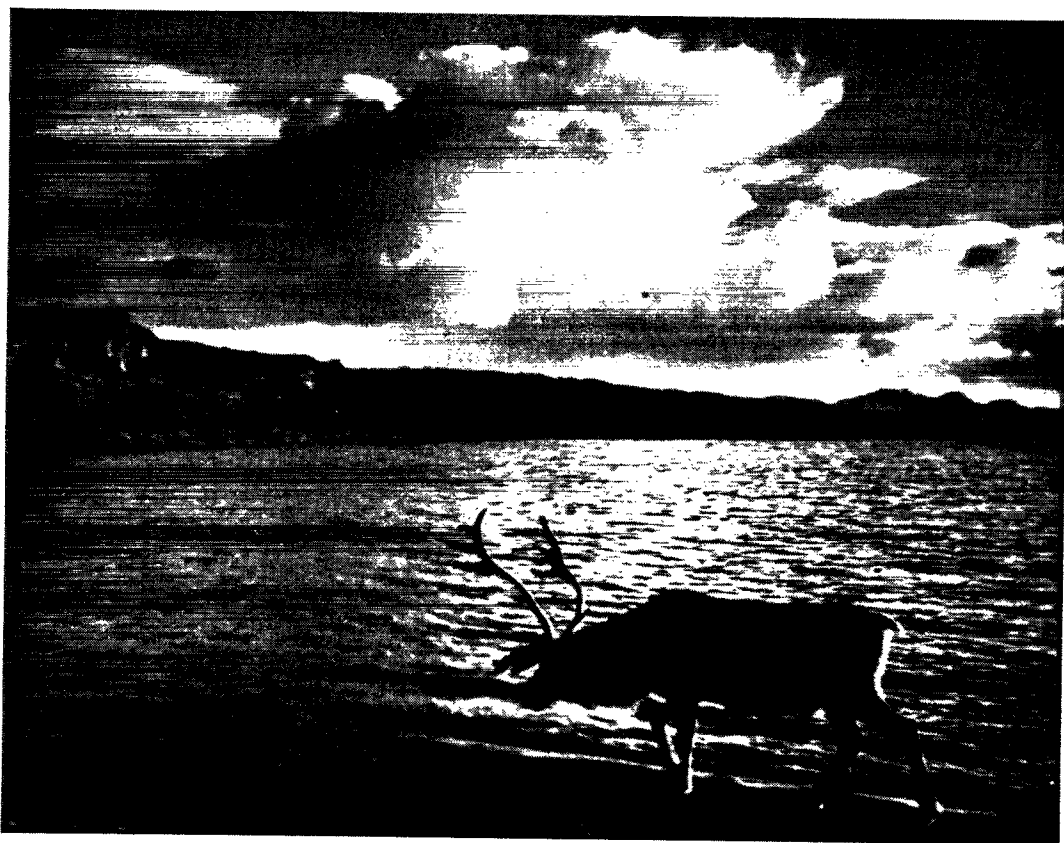
1794 bekendtgør amtmanden over Østisland, at dyrene på nordøstlandet er blevet så talrige, at de æder alt islandsk mos (en lavart) på fjeldvidderne og ødelægger fårenes sommergræsgange. Den første beskyldning var især meget alvorlig, thi denne lavart blev indsamlet i stor stil af befolkningen og brugt til føde, både hakket og blandet med byg til grød, men man drøjede også mel til brød ved at blande det med denne lav, og endelig blev den også kogt hel og spist sammen med mælk. Der blev derfor omgående givet lov til at skyde handyr på østlandet dog foreløbig med samme restriktioner, som gjaldt i Øfjorden.

1798 gives der tilladelse til at skyde handyr over hele landet.

I året 1810 sender sysselmanden over Mulasysse på nordøstlandet en skrivelse til amtmanden og fortæller deri, at rensdyrene kommer i store flokke - undertiden på 500-600 dyr - ned i dalene på nordøstlandet, hvor de ødelægger de græsgange, som er beregnet for fårene, samt at dette især er katastrofalt i hårde vintre. Endelig fremhæver sysselmanden, at renerne falder i massevis, når det virkelig kniber med vintergræsning, uden at have været til gavn for nogen. Sysselmanden foreslog derfor, at jagten på rensdyr skulle gives helt fri, samt at regeringen uddelte kuglebøsser gratis til bønderne for at sætte dem i stand til at udrydde renerne.

Amtmanden lod sysselmandens skrivelse gå videre til stiftamtmanden over Island med den bemærkning, at han var enig med sysselmanden i, at rensdyrene gjorde mere skade end gavn. Amtmanden foreslog derfor, at man gav jagten på rensdyr fri i de næste 3-4 år på prøve, dog med den klausul, at det ikke var tilladt at dræbe kalve under 1 år. Stiftamtmanden over Island - Carstensen - fremhævede overfor regeringen, at han anså rensdyrene for rent skadelige og ville præmiere jagt på dem. Hans argumenter var de samme som sysselmandens. Regeringen gav efter, og 1817 blev jagten på rensdyr givet fri med undtagelse af kalve under 1 år. Men man var åbenbart ikke tilfreds med denne bestemmelse i Island; thi 1849 blev det tilladt at „jage, dræbe og udrydde rener hvor som helst og uden nogen undtagelse.“

Det fremgår tydeligt af loven fra 1849, at man nu anså rensdyrene for skadedyr, og denne lov blev da også signalet til en udryddelseskrig, som man aldrig har set

Til trods for mange snerige vintre og lange tiders udryddelseskrig og fredløshed klarede de islandske rener sig igennem alle vanskeligheder, takket være de store landreserver i Islands indre. Foto: Th. Jósepson

magen til på øen. Man forfulgte dyrene på alle tider af året. Med hunde jages flokke, så de styrtede i lavakløfter eller løb ud over klippeafgrunde. Om vinteren forfulgte man dyrene på ski, drev dem ud i halvtilfrosne elve eller ind på gletsjerne. Skånselsløst blev dyrene dræbt, når sulten i hårde vintre drev dem ned i dalene. Mange mente, at store flokke rener ligefrem var omkommet af sult i de hårde vintre omkring 1880. Dette er dog senere blevet draget i tvivl af mænd, der var nøje kendt med renerne, idet de fremhæver, at man aldrig fandt rester af dyr, der var døde af sult. 1882 var renerne forsvundet mange steder, hvor de før havde været talrige. Regeringen nærrede åbenbart betænkeligheder ved at lade dyrene udrydde, og derfor blev resten nu fredet fra 1.-1. til 1.-8. årlig.

Denne fredningsbestemmelse er sandsynligvis ikke blevet overholdt, i det mindste fortsatte tilbagegangen, og i 1902 blev de fuldstændig fredet året rundt. Denne fredningsbestemmelse var ved magt indtil 1945 med undtagelse af årene 1925-27 og igen 1935-37. Trods det, at dyrene nu var total fredet, syntes deres antal kun

at tiltage meget langsomt. Mange mente, at de var degenererede på grund af indavl og mangel på føde. Andre påpegede, hvor store de islandske dyr var. Det var almindeligt, at kroppe af tyre vejede 90-100 kg, og undtagelsesvis fik man tyre, der vejede 120 kg. Dette var betydelig mere, end man kendte i Norge, og nogle mente, dette måtte modbevise teorien om degeneration. Disse mænd holdt på, at fredningsbestemmelserne ikke blev overholdt, samt at der kunne være andre grunde til, at dyrenes antal ikke forøgedes.

Det blev derfor bestemt omkring 1940, at man skulle forsøge at danne sig et skøn over dyrenes antal samt undersøge deres levevis. Denne undersøgelse bragte til resultat, at der kun fandtes rener på fjeldvidderne lige nord og nordøst for Vatnajökul og kun i et antal af 200-300 stykker. Nu blev fredningsbestemmelserne yderligere skærpet. Der blev ansat en opsynsmand for renerne med sæde på nordøstlandet. Bøder for overtrædelse af fredningsbestemmelserne blev sat så højt, at der nu var ringe sandsynlighed for, at nogen løb risikoen ved at bryde loven. Samtidig forbedredes bøndernes kår, så de ikke følte sig så fristet til at jage rener som tidligere. Det blev også bestemt, at et vist antal hanner skulle skydes hvert år, da man mente, at et for stort antal hanner ligefrem var til gene for renernes formering. Det blev fremhævet, hvor hurtigt renerne tiltog i antal, efter at de blev flyttet til Island, men da var tyre kun få i forhold til køer. Resultatet af disse forskellige bestemmelser blev, at renernes antal steg voldsomt i løbet af få år. Nu antages der at være flere tusind rener i Island. De er igen begyndt at sprede sig lidt ud over vidderne, men langt de fleste holder sig dog stadigvæk lige nord for Vatnajökul på de græsgange, hvor de klarede sig bedst under forfølgelserne. I efteråret 1955 blev det bestemt at skyde 600 dyr, da man nu mente, at der var blevet for mange dyr på de begrænsede græsgange. Opsynsmanden fordeler jagtkort til de bønder og kommuner, som må anses at lide mest skade ved renernes græsning. Der er meget strenge bestemmelser om jagten. Det er f. eks. kun meget ansete skytter, der får lov til at prøve deres skydefærdighed på renjagt i Island.

Det ser derfor ud til, at renernes fremtid er sikret, og at de efterhånden mange turister, der krydser Islands fjeldmarker, hver sommer kan glæde sig over at møde disse smukke og stolte dyr i de vilde og golde fjeldegne, som ellers er så fattige på liv.